

«ԻՆՏԵՐԱԿՏԻՎ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ»

ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ

Արդյունավետ հարմարեցումներ որակյալ կրթություն

ԱՌԱՐԿԱ

Հայոց լեզու և գրականություն

ՀԵՂԻՆԱԿ

Անահիտ Պետրոսյան

ՄԱՐԶ

Արագածոտնի մարզ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

Արայի գյուղի հիմնական դպրոց

ԱՊՐԱՆ 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Նախաբան	3
Գլուխ 1	
Վերաբերմունքը՝ որպես ներառականության գրավական	4
1.1. Վերաբերմունքի խոչընդոտներ	4
Գլուխ 2	
Սոցիալական միջավայրի հարմարեցումներ	8
2.1. Սոցիալական միջավայրի բարենպաստ ազդեցությունն.....	8
2.2. Ներառական միջավայրերի հասանելիություն.....	9
2.3 Սոցիալական խոչընդոտներ	10
Գլուխ 3	
Ֆիզիկական միջավայրի հարմարեցումներ	11
3.1 Ֆիզիկական միջավայրը ուսումնական հաստատությունում	11
3.2 Ֆիզիկական միջավայրի խոչընդոտներ	13
Գլուխ 4	
Ուսումնական ռազմավարությունների հարմարեցումներ	16
4.1 Դասավանդման մեթոդներ և հնարներ	17
4.2 Մեթոդների ոչ արդյունավետ կիրառման պատճառները կամ խոչընդոտները դպրոցում	18
4.3 Գիտելիքի ստուգում և գնահատում.....	21
Եզրակացություն	24
Օգտագործված գրականության ցանկ	25

Նախաբան

Ներառական կրթության համատեքստում իրականացվող ուսումնական գործունեության հիմքում այսօր կարևորվում է կրթական համակարգի հարմարեցումը բոլոր սովորողների կարիքներին ու առանձնահատկություններին, որտեղ մանկավարժի ուշադրության կենտրոնում սովորողների բազմազանությունն է :

2021 թվականից համընդհանուր ներառական կրթություն իրականացվում է հանրապետության հանրակրթական դպրոցներում , ինչի արդյունքում ուսումնական հաստատություններում սովորում են կրթական գործընթացում ամենատարբեր պատճառներ և կրթական ամենատարբեր պայմանների կարիք ունեցող երեխաներ:

Նրանցից յուրաքանչյուրն առավել արդյունավետ ուսումնառություն և ակտիվ մասնակցություն ցուցաբերելու համար ունի տարբեր կարիքներ, որոնց մեծ մասը կարող են տարաբնույթ հարմարեցումներ լինել ուսումնական նյութի, դասավանդման մեթոդի, յուրացվախ ուսումնական նյութի ստուգման և գնահատման հարմարեցված աջակցող սարքավորումների և այլն:

Բնականաբար, այս հարմարեցումների կարիքները հասկանալու և դրանց ապահովման համար համապատասխան գործողություններ ձեռնարկելու հարցում ուսուցիչներին մեծապես օգնում է նախ և առաջ սովորողների բազմազանության ընդունումը և այդ բազմազանության վրա հիմնված ուսումնառության կազմակերպումը:

Կրթական համակարգի հարմարեցման ռազմավարությունների ու սկզբունքների ներկայացմանը միտված սույնը կառուցված է վերաբերմունքի՝ որպես ներառականության գրավականի, սոցիալական ու ֆիզիկական միջավայրերի հարմարեցման և ուսուցման մեթոդների ու հնարների հիմնահարցերի ներկայացման հիման վրա:

Կարևոր է համարել համընդհանուր ներառականության գաղափարի ներդրմանը և ինքնուրույն կարողանալ ապահովել անհրաժեշտ հարմարեցումները՝ հաշվի առնելով յուրաքանչյուր սովորողի կարողություններն ու կրթական կարիքը:

Վերաբերմունքը՝ որպես ներառականության գրավական

ԿԱՊԿ սովորողները տարբեր են. թե իրենց ընկալմամբ մտածողությամբ, վարքով հույզերով: Հաճախ մեր ուշադրությունը սևեռում ենք հենց այդ տարբերությունների վրա ու դրանք ընկալում որպես խնդիր: Մենք նկատում ու գնահատում ենք այն, ինչ տեսանելի է, այն ինչ ակնհայտ է. Դրանք հիմնականում նրանց գործողություններն են արարքները: Մինչդեռ իրական դրդապատճառները, դրանք ծնող կամ դրանց հետևանքով առաջացող ապրումները, հույզերն ու զգացմունքները՝ հաճախ չբացահայտված ու անհասկանալի, անկանխատեսելի են մեզ համար: Մենք հաճախ անկանխատեսելին ընկալում ենք որպես վտանգավոր՝ վախենալով առնչվել այն ամենի հետ, ինչն անհասկանալի, տարբերվող, հետևաբար նաև բարդ է թվում մեզ:

1.1 Վերաբերմունքի խոչընդոտներ

Կրթական գործընթացում հանդիպում են վերաբերմունքի հիմնական խոչընդոտներն ու խնդիրները՝

1. Բարձր ակնկալիքի և հարգանքի բացակայություն: Սովորողին, հատկապես ԿԱՊԿ ունեցող սովորողին վերաբրվող հարցերը շատ հաճախ քննարկվում են միայն ուսուցչի, մասնագետի և ծնողի հետ: Ինչպես ԿԱՊԿ ունեցող, այնպես էլ այդպիսի կարիքներ չունեցող երեխաները համեմատաբար հաճախ բախվում են ոչ միայն նրանց հետ, այլ նաև ովքեր իրավասու են այդ մասին իմանալու:

2. Հավասարաչափ մասնակցություն բացակայություն դասարանում: ԿԱՊԿ ունեցող սովորողները, մյուսների նման հավասարապես չեն մասնակցում բոլոր դասաժամերին: ԿԱՊԿ սովորողների միջև անհավասարություն է նկատվում նաև դասարանակն աշխատանքների, խմբային քննարկումների ժամանակ:

3. Կարծրատիպեր: Կրթության մեջ արդյունավետ ներառման ամենամեծ խոչնդոտներից է մարդկանց ունեցած սխալ վերաբերմունքը: Ուսուցիչները կարծում են, որ ԿԱՊԿ ունեցող սովորողները ուակ չեն սովորելու և նրանց հմտությունները բավարար չեն հասարակության մարտահրավերները դիագրավելու համար: Նրանց կարծիքով ԿԱՊԿ ունեցող սովորողները հաջողության հասնել չեն կարող: Այս խոչընդոտները հաճախ առաջացնում են գիտելիքի և փորձի պակասից:

4. Խտրականություն: Տարբերություններ ունեցող սովորողների նկատմամբ դրսևորված խտրականությունը երբեմն հիմնական մարտահրավերն է դառնում նրանց սոցիալական ներառման գործում: Հաճախ որպես ներառական կրթության մարտահրավեր դիտում են սովորողների բազմազանությունը, այլ ոչ թե կրթական համակարգի թերությունները: Ուսումնական հաստատությունների կողմից ամրապնդված վերաբերմունքը կարող է հակազդել հաշմանդամություն ունեցող սովորողներին հանրակրթական դպրոցներ ներառելու ցանկացած փորձի:

5. Ծաղր: Վերաբերմունքի մյուս խոչընդոտն այն է, որ ԿԱՊԿ ունեցող սովորողները բախվում են հուզական և ֆիզիկական բռնությունների, ինչը լուրջ խոչնդոտ է և կարող է հանգեցնել մեկուսացման և բացառման:

Շատ անգամ այս երեխաներին կարող են ծաղրել իրենց արտաքինի պատճառով: Նման վարքագիծը վնասում է երեխաներին:

6. Խղճահարություն: Հաճախ ԿԱՊԿ ունեցող սովորողներին նայում են խղճահարությամբ, երբեմն նրանց համարելով հերոսներ՝ ջանքեր գործադրելու համարձակության համար: Այս վերաբերմունքը ևս լարվածություն է ստեղծում սովորողների համար:

Ուսուցիչները ներառական կրթության անբաժանելի մասն են հանդիսանում , հետազոտությունները և հաստատում են այդ տեսակետը, նրանք ներառական ծրագրերի հաջողության գրավականն են , քանի որ նրանք առանցքային դերակատարում ունեն ԿԱՊԿ ունեցող սովորողին դասարաններում ներառելու գործընթացում, ներառական կրթությունը կարող է հաջողված և արդյունավետ լինել միայն այն դեպքում , երբ ուսուցիչները գործընթացն առաջ մղող թիմի մասն են կազմում: Իհարկե , ներառման գործընթացն կարող է արդյունավետ լինել հատկապես այն դեպքում , երբ դրա համար պատասխանատու օղակները՝ ուսուցիչները , մանկավարժահոգեբանական աջակցություն տրամադրող մասնագետները և ծնողները համագործակցային, թիմային մոտեցում են դրսևորում այդ գործընթացի կազմակերպման համար:

Ներառական կրթության նկատմամբ մանկավարժների վերաբերմունքը միանշանակ չէ, կան ան այնպիսիք որ կասկածով են վերաբերվում ներառական կրթությանը: Նման դեպքերում մանկավարժներն առավել հաճախ շեշտադրում են , որ զարգացման այս կամ այն առանձնահատկությունն ունեցող երեխաների հետ աշխատանքը խիստ բարդ ու ժամանակավոր է :

Երբեմն ոչ հստակ պետկերացումներ ենք կազմում ԿԱՊԿ ունեցող երեխաների առանձնահատկությունների և կրթական կարիքների մասին:

ԱՌԻՊ –ը ներառման գործընթացի ակրևեր բաղադրիչներից մեկն է և ներառական կրթության արդյունավետ կազմակերպման կարևոր «գործիք է» որը մանկավարժի առջև որոշակի պահանջներ է դնում. Ճանաչել սեփական աշակերտի ուժեղ կողմերը կարողությունները, նրա կրթության կազմակերպման համար անհրաժեշտ պայմանները: Այսօր մեր դպրոցներում դասարանները գերհագեցած են , և մանկավարժն իր աշխատանքն իրականացնում է միաժամանակ մինչև 30-35 երեխայի հետ, ինչը դժվարեցնում է ԿԱՊԿՈՒ աշակերտի հետ գործընթացը: Դեռևս նախադպրոցական տարիքից սկսում ենք անընդհատ բարձրաձայնել ԿԱՊՈՒ ունեցող երեխաների կրթական իրավունքի մասին, ու, մեր կարծրքիով, փորձում ենք նպաստել դրա իրացմանը:

Այ՛ո, ինչպես ցանկացած երեխա՝ Դաունի համախտանիշ, աուտիզմ, մանկական ուղեղային կաթված, լսողության կամ տեսողության, խոսքային կամ խանգարում ունեցող, իր առաձնահատկություններով հանդերձ՝ ընդունված, հասկացված և սիրված լինելու կարիք ունի:

Կարծում եք, դժվար է ներառումն իրականացնել նախադպրոցական կամ դպրոցական հաստատությունում, քանի դեռ այն չի սկսվել մեր գիտակցության մեջ: Միգուցե միայն այս դեպքում մենք կկարողանանք գիտակցել, որ իրական ներառումը այլոց ճանաչելու ու ընդունելու հնարավորություն է, այն գիտակցումն է, որ կարող ես ոչ միայն օգնել, այլև օգնություն ստանալ:

Որոնք են կրթության այն առանձնահատուկ պայմանները, որոնց կարիքն ունեն երեխաները. Միգուցե դրանք հենց այն պայմաններն են, որոնցում դադարում ենք կենտրոնացնել ուշադրությունը մեր միջև եղած տարբերությունների վրա , ու խնդիրներից զատ, նկատում ենք հնարավորությունները: Միայն այդ դեպքում է հնարավոր ապահովել իրական ներառում:

ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻՋՎԱՅՐԻ ՀԱՐՄԱՐԵՑՈՒՄՆԵՐ

2.1 Սոցիալական միջավայրի բարենպաստ ազդեցությունն

Առաջինը դա: Սոցիալական միջավայրի բարենպաստ ազդեցությունն է :

Սովորողների սոցիալական միջավայրի հիմնախնդիրները հետազոտելիս կարևոր է հաշվի առնել, որ բոլոր հաջողություններն ապահովվում են ինչպես հաշմանդամություն ունեցող , այնպես էլ այլ՝ զարգացման խանգարում չունեցող սովորողների համատեղ ջանքերով: Ուսուցիչները և այլ մասնագետները կարող են դասարաններում ստեղծել պայմաններ որոնք կամ կխթանեն ԿԱՊԿ ունեցող սովորողների միջև դրական սոցիալական փոխհարաբերությունների ձևավորումը կամ կխոչընդոտեն դրանք:

Սովորողների ծնողները կարող են նպաստել այդ հարաբերությունների զարգացմանը կամ ընդհակառակը՝ անհիմն մտավախությունների ու անհանգստությունների, չափից ավելի պաշտպանական հակազդումների և կարծրատիպերի ու նախապաշարումների պատճառով խանգարել դրական դրական սոցիալական փոխհարաբերությունների զարգացմանը և պահպանմանը:

2.2 Ներառական միջավայրերի հասանելիություն

Հաջորդը դա՝ ներառական միջավայրերի հասանելիությունն է

Սոցիալական միջավայրում ներառման կարևոր նախապայմաններից մեկը բոլոր սովորողների համար բոլոր միջավայրերի հասանելիության ապահովումն է , մասնավորապես՝ այս դեպքում խոսքը հաշմանդամություն ունեցողների միջավայրային հասանելիության մասին է : Դրանք են՝ ֆիզիկական տարածքները, որոնք հասակակիցների հետ հանդիպելու և հաղորդակցվելու հիմնական վայրերն են:

Կարևոր է հիշել , որ յուրաքանչյուր միջավայրում կան պարզ միջոցներ , որոնցով կարելի է մեծացնել սոցիալական փոխազդեցությունը և ներառման հավանականությունը:

Դպրոցում մանկավարժները հնարավորություն ունեն նպաստելու դասակակիցների միջև դրական փոխհարաբերությունների ամրապնդմանը՝ ապահովելով աջակցող սոցիալական միջավայր՝ ձևավորել համագործակցություն և առաջացնելով տվյալ միջավայրին պատկանելու զգացում: Երեխայի զարգացումը խթանող ամենակրևոր գործոնը և պայմանը սոցիալական միջավայրն է: Դա այն ամենն է, ինչը մեզ շրջապատում է սոցիալական կյանքում, առաջին հերթին, մարդիկ որոնց հետ յուրաքանչյուր երեխա ունի որոշակի հարաբերություններ: Սոցիալական միջավայրն ունի բարդ կառուցվածք, որը բազմամակարդակ է և ներառում է բազմաթիվ սոցիալական խմբեր, որոնք համատեղ ազդեցություն ունեն երեխայի զարգացման և վարքի վրա: Դրանք են՝

1. Միկրոմիջավայր
2. Անձի վրա ազդող անուղղակի սոցիալական կառույցներ
3. Մակրոսոցիալական կառույցներ

Միկրոմիջավայրն անձին անմիջականորեն շրջապատող միջավայրն է որն ուղղակիորեն ազդում է մարդու վրա:

Անձի վրա ազդող անուղղակի սոցիալական կառույցներն այն կազմավորումներն են, որոնք անմիջականորեն կապված չեն անհատի հետ:

2.3 Սոցիալական խոչընդոտներ

1. **Սոցիալական բացառում/մեկուսացում**

Հաշմանդամություն կամ ԿԱՊԿ ունեցող երեխաները հաճախ սոցիալապես բացառվում են իրենց դասընկերների կողմից: Հասարակության մեջ սա կարող է պայմանավորված լինել վախի անտեղյակության, անիրազեկվածության և ավանդական նախապաշարմունքներով: Դեռևս կան այնպիսի մանկավարժներ, որոնք կարծում են, ԿԱՊԿ ունեցող երեխաներին կրթելը ոչ մի օգուտ և նպաստակ չունի:

2. **Անտարբերություն**

ԿԱՊԿ ունեցող սովորողը հաճախ իրեն չի զգում խմբի լիարժեք անդամն դարձնում մտերիմ ընկերներ չի ունենում: Հուզական սերտ կապի բացակայության պատճառով շատ սովորողներ հաճախ անտարբերություն են դրսևորում ԿԱՊԿ ունեցող սովորողների նկատմամբ, որի արդյունքում նրանցից շատերը չեն ընդգրկվում կազմակերպված խաղերին կամ ժամանցային միջոցառումներին:

3. **Ֆիզիկական համապատասխան միջավայրի բացակայություն**

Հանրային կառույցները, ինչպիսիք են բնակելի շենքերը, հյուրանոցները, առևտրի կենտրոնները, կինոթատրոնները հաճախ նաև ուսումնական կենտրոնները հարմարեցված չեն ԿԱՊԿ ունեցող երեխաների կարիքներին, ուստի նրանց համար տարբեր վայրերում գտնվելու հնարավորությունը հաճախ սահմանափակված է :

Արդյունավետ ներառական կրթական միջավայրի ստեղծման կարևորագույն նախապայմաններից մեկը դրական սոցիալական համագործակցությանը նպաստող

սոցիալական միջավայրի առկայությունն է, այնպիսի միջավայրի, որը յուրաքանչյուր սովորողի համար հնարավորություն է ստեղծում մասնակցային և ներգրավված լինելուն: Սոցիալական միջավայրի խոչընդոտների հաղթահարման համար առկա են որոշ մոտեցումներ, որոնք նպաստավոր կլինեն սովորողների, հատկապես ԿԱՊԿ ունեցող երեխաների սոցիալական տարբեր իրավիճակներում հասակակիցների հետ համագործակցության համար: Ընտանիքներն ու դրանցում առկա փոխհարաբերությունները երեխայի նկատմամբ վերաբերմունքն ու դաստիարակչական մոտեցումները, բնականաբար , տարբեր են, և դրանք կարող են նպաստել ինչպես աջակցող սոցիալական միջավայրի ձևավորմանն ու երեխայի սոցիալականացմանը, այնպես էլ դառնալ լուրջ խոչընդոտ այդ ճանապարհին, քանզի հաճախ , երեխայի այս կամ այն խնդրով պայմանավորված, ընտանիքն ինքը կարող է կանգնել սոցիալական պատնեշների առջև:

Գլուխ 3

ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ՄԻՋԱՎԱՅԻՐ ՀԱՐՄԱՐԵՑՈՒՄՆԵՐ

3.1 Ֆիզիկական միջավայրը ուսումնական հաստատությունում

Հաջորդ դա մատչելի ֆիզիկական միջավայրի է ուսումնական հաստատությունում հիմնական նպատակն է ստեղծել միջավայր բոլորի համար՝ հնարավորություն տալով յուրաքանչյուրին անարգել շարժվել և մասնակցել և մասնակցություն ունենալ ֆիզիկական միջավայրում:

Երբ խոսում ենք դպրոցական միջավայրի մատչելիության և հասանելիության մասին , անպայման անդրադարձ ենք կատարում հետևյալ հիմնական դրույթներին , որոնց առկայությունը պարտադիր չափանիշ է հանրակրթական անարգել միջավայրի պառշաճ ապահովման համար:

Մատչելի կրթական միջավայր ասելով՝ հասկանում ենք այնպիսի կրթական միջավայր, որն ապահովում է կրթական գործընթացի բոլոր մասնակիցների արդյունավետ ինքնազարգացման հնարավորություն:

Դրանցից են՝

- Թեքհարթակների առկայությունը
- Դպրոցի մուտքի դասարանների, զուգարանի դռների բացվածքի լայնացումը
- Հատակի ծածկերի փոխարինումը
- Դռների առկա շեմերի ապամոնտաժումը
- Շենքի ներսի պատերի երկայնքով վանդակապատերի բազրիքների տեղադրումը
- Դեղին գծերի առկայությունը բոլոր անհրաժեշտ վայրերում (աստիճանների, գրատախտակի, վարդակի եզրեր և այլն),
- Դասասենյակի և այլ հատվածների (պատուհաններ, դռներ, սեղաններ և այլն) ուրվագծում,
- Կահավորանքի այնպիսի դասասվորվածություն, որը զերծ է տեսողական և ֆիզիկական խառնաշփոթներից,
- Բարձր գունային հակադրության ապահովում կահույքի, պատերի և հատակի միջև,
- Գորգերի կամ ուղեգորգերի, ինչպես նաև էլեկտրական լարերի ամրացում հատակին,
- Ուղենիշների ստեղծում,

3.2 Ֆիզիկական միջավայրի խոչընդոտներ

Չնայած այն փաստին, որ Հայաստանի Հանրապետությունում ավելի քան 15 տարի է, ինչ պետական մակարդակով իրականացվում է ներառական կրթություն, սակայն դեռևս հաճախ հանդիպում ենք ուսումնական միջավայրի հարմարեցումների բացակայության:

Տարատեսակ հարմարեցումների բացակայությունը դպրոցներում անդրադառնում է ԿԱՊԿ ունեցող երեխաներից շատերի որակյալ կրթություն ստանալու հնարավորության վրա: Նույնիսկ այն դեպքերում, երբ ծանր հաշմանդամություն ունեցող հաճախում են դպրոց, նրանք հաճախ չեն մասնակցում մյուս երեխաների հետ չեն մասնակցում դասերին և, գտնվելով դասասենյակում՝ չեն ստանում բավարար բոլորին հավասարապես: Բազմաթիվ դպրոցների ֆիզիկական միջավայրը դասասենյակ սանհանգույց և այլն դեռևս խոչընդոտում է ԿԱՊԿ ունեցող երեխաների ազատ և լիարժեք ներառմանը: Մասնավորապես.

1. Դասասենյակների թերի հարմարեցվածություն:

Երեխաներին անհրաժեշտ հարմարեցված ֆիզիկական միջավայրի համար չկան առանձին սահմանված պայմաններ և կանոններ, իսկ ՀՀ առողջապահության նախարարի կողմից սահմանված սանիտարական կանոնները և նորմերն հաճախ ուսումնական հաստատությունների գույքի ընտրության և դասավորության ժամանակ հաճախ չեն պահպանվում:

2. Հայտատանյան դպրոցների մի մասը հագեցված է մուտքային թեքահարթակներով, սակայն դրանց մեծամասնությունը, այնուամենայնիվ չի համապատասխանում թեքահարթակի կառուցման նորմերին:

Վերջիններիս բացակայությունը բացատրվում է մի դեպքում հենաշարժական խնդիրներ ունեցող աշակերտների բացակայությամբ, մյուս դեպքում՝ աշակերտների առկայությամբ:

3. Դպրոցների շնքերի ներքին հարմարեցվածությունը չի համապատասխանում ուսումնառության համընդհանուր միջավայրի ձևավորման հիմնական սկզբունքներին:

Դպրոցների մի մասը փորձում է ԿԱՊԿ ունեցող երեխաների կրթությունը կազմակերպել միայն շենքի առաջին

հարկում: Այսպիսով դպրոցների ներսում ճկան հարմարություններ հենաշարժողական խնդիրներ ունեցող երեխաների համար:

4. Սանհանգույցների հարմարեցվածության կամ անհամապատասխանություն

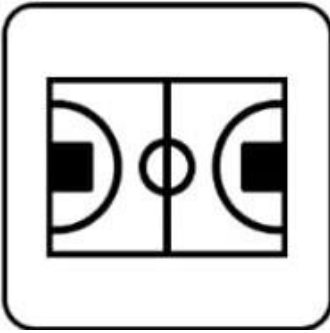
Հիմնականում դպրոցներից միայն շատ քչերում է սանհանգույցը մասամբ հարմարեցված ԿԱՊԿ ունեցող երեխաների կարիքներին:

5. Ճաշարաններում հարմարեցված գույքի և միջավայրի բացակայություն:

Հիմնականում բոլոր դպրոցներն էլ ունենում են սննդի կազմակերպման վայրեր: ԿԱՊԿ ունեցող երեխաներից ոմանք ունեն կանոնավոր սննդի և դեղորայքի կարիք, ինչն անհնար է

կազմակերպել առանց ճաշարանի առկայության:

6. Սպորտային դահլիճի կամ մարզահրապարակի հարմարեցվածության բացակայություն:

Դպրոցների մեծամասնությունը եթե չասենք բոլորը չունեն հարմարեցված սպորտային դահլիճ, հանդերձարաններ, ինչպես նաև՝ համապատասխան գրագիր:

7. Ուսումնառության համընդհանուր միջավայրի ձևավորման հիմնական սկզբունքների բացակայություն:

Պարզապես երեխաներին անհրաժեշտ է հասկանալի, մատչելի դասավանդում:

8. Ուսումնական հաստատություններում ռեսուս սենյակների բացակայություն:

Ոչ բոլոր դպրոցներն ունեն բավականաչափ վերանորոգված, համապատասխան գույքով ու տեխնիկայով հագեցված ռեսուրս սենյակներ: Ուսումնական հաստատություններում ռեսուրս սենյակների առկայությունը խիստ կարևոր է:

9. Դասասենյակներում հանգստի գոտու բացակայություն Այն երեխաները, ովքեր 15-20 րոպե միայն կարող են նստել դասաժամին, չեն կարողանում լիցքաթափվել դասասենյակում ստիպված ուսուցչի օգնականի հետ դուրս են գալիս միջանցք և ժամանակ անցկացնում այնտեղ:

Գլուխ 4

ՌԻՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՐՄԱՐԵՑՈՒՄՆԵՐ

ՀՀ ներդրված համընդհանուր ներառական կրթության ռազմավարության սկզբունքներից է այն, որ յուրաքանչյուր դպրոցում սովորում են կրթության ամենատարբեր պայմանների կարիք ունեցող երեխաներ, և այս համատեքստում ուսուցման գործընթացը բոլոր սովորողներին դիտարկում է հավասար հարթության վրա՝ հարմարեցումները նախատեսելով բոլորի համար: Այստեղից հետևում է որ ներառումը վերաբերվում է բոլորին, ոչ միայն ԿԱՊԿ ունեցող երեխաներին: Ուսումնական ողջ

գործընթացում այն առնչվում է թե՛ մեծահասակների և թե՛ երեխաների մասնակցությանը:

Ներառական կրթության իրականացման գործընթացում կարևոր է կրթության կազմակերպման համար անհրաժեշտ հարմարեցումների մասին իրազեկվածությունն ու արդյունավետ կիրառումը: Այս նկատառումից ելնելով՝ ներկայացվում են հարմարեցումներ՝ կապված ուսումնական գործընթացի հետ:

1. Ուսուցչի գործընթացի հարմարեցումները
2. Լրացուցիչ ժամանակ տրամադրել երեխային
3. Դասաժամը բաժանել մասերի
4. Դասարանում հաստատել ամենօրյա գործողությունների օրակարգ
5. Ապահովել վիզուալ կամ տպագիր նյութերով
6. Հանձնարարությունը կրկնել կամ հստակեցնել, կամ էլ՝ պարզեցնել:
7. Հանձնձնարարությունը գրել գրատախտակին
8. Հանձնարարությունն առանձին կարդալ տվյալ երեխայի համար:

4.1 Դասավանդման մեթոդներ և հնարներ

Կրթության բովանդակությանը վերաբերող առանցքային հարցն է՝ ինչ սովորեցնել, իսկ դրա իրականացման վերջնարդյունքի հիմնահարցերն են՝ ինչ գիտենա, ինչ կարողանա, ինչ վերաբերմունք և ինչ վարքագիծ դրսևորի:

Մեթոդ հասկացությունը դա մանկավարժական գործունեության մի միջոց է, որ որով իրականացվում է դասավանդողի և սովորողի համագործակցությունը՝ միտված ուսումնական նպատակների իրականացմանը:

Ուսուցիչն ազատ է մեթոդի ընտրության հարցում, ընտրությունը չի կարող ինքնանպատակ կամ կամայական լինել: Այս դեպքում անհրաժեշտ է հաշվի առնել սովորողների տարիքային և հոգեբանական առանձնահատկությունները: Մեթոդի ընտրությունը պետք է հիմնված լինի այն սկզբունքի վրա, որ դասարանում յուրաքանչյուր սովորող կարողանա մասնակցել իր կարողության, նախասիրություն

կամ ուսումնառության ոճի, իսկ անհատական և խմբային աշխատանքները ներառեն տարբեր բարդության և ոճի առաջադրանքներ:

Ներառական կրթության համատեքստում անհրաժեշտ է հաշվի առնել ԿԱՊԿ ունեցող սովորողների դասավանդման առանձնահատկությունները: Օր.

1. Դասի ընթացքում կրճատել առաջադրանքների ստուգման համար նախատեսված ժամանակը՝
2. Հարցերին պատասխանելու, գործնական, ձևավորող և ամփոփիչ առաջադրանքները կատարելու համար տրամադրել ավելի շատ ժամանակ, թույլ տալ երեխային ավարտին հասցնել սկսած գործը:
3. Դասի կազմակերպչական պահերին օգնել բացել գիրքը տետրը, գտնել գրիչը:

4.2 Մեթոդների ոչ արդյունավետ կիրառման պատճառները կամ խոչընդոտները դպրոցում

«- ում ուսուցիչները ուսուցիչները բազմաթիվ վերապատրաստման դասընթացների են մասնակցել ներառական կրթության, մեթոդների կիրառման և կրթական այլ հիմնահարցերի ուղղությամբ, սակայն դեռևս պահպանվում է այն իրողությունը , որ ուսուցիչը տեսականորեն գիտի , տիրապետում է համագործակցային մեթոդներին, որոնց կիրառումը հաստատապես կնպաստի բոլոր սովորողների մասնակցության

մեծացմանն ու կրթության որակի բարելավմանը, սակայն կրկին վարում է դասերը նախկին ավանդական մեթոդներով, որդտեղ ուսուցիչը կենտրոնում է , սովորողները հիմնականում պասիվ լսողի և լուռ վարժություններ կատարողի դերում: Որոշ տեպքերում էլ ուսուցիչներն օգտագործում են որևէ մեթոդ , սակայն խմբային աշխատանքներում դժվարանում են ապահովել բոլոր սովորողների հավասար ներգրավվածությունը:

Կարելի է առանձնացնել մի քանի հիմնական պատճառներ , որոնք հանգեցնում են մեթոդների անարդյունավետ կիրառմանը.

1. Մտավախությունը, որ դասը կտապավլի
2. «Աշխատանքային աղմուկը» հասկացությունը
3. Նախպես դասը մանրակրկիտ չպլանավորելը և այլն:

Տարբերակված ուսուցման տեխնոլոգիաներ

Տարբերակված ուսուցում ասելով՝ հասկանում ենք ուսումնական գործընթացը սովորողների տարբեր խմբերին հարմարեցնելը: Տարբերակված ուսուցման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է սովորողների կողմից ուսումնական նյութերի յուրացման, դրա նկատմամբ հետաքրքրության տարբեր մակարդակներով:

- **Ուսուցման կոլեկտիվ եղանակ**
Սա ուսուցման այնպիսի եղանակ է, որի դեպքում յուրաքանչյուր սովորող հերթով աշխատում է բոլորի հետ՝ մեկ հանդեպ գալով որպես սովորեցնող, մեկ էլ՝ որպես սովորող: Այս մեթոդիկայի էությունը հետևյալն է. Յուրաքանչյուր սովորող իր

ուսումնական նյութը յուրացնելու համար աշխատում է դասընկերներից մեկի հետ:

- **Անհատական ուսուցման տեխնոլոգիա**

Ուսուցման այս տարբերակը թույլ է տալիս ուսումնական այս կամ այն դժվարության դեպքում հաշվի առնել սովորողի անհատական առանձնահատկությունները և ցուցաբերել անհատական մոտեցում:

- **Ուսուցման խաղային տոխնոլոգիաներ**

Խաղային տողնոլոգիաների կիրառումը նպաստում է ճանաչողական հետաքրքրության և ուսումնական մոտիվացիայի ձևավորմանը, բարելավում է դասի հուզական մթնոլորտը:

- **Փոխհատուցող ուսուցման տեխնոլոգիաներ**

Ուսումնական նյութը, որը հագեցած է հատկանիշների նկարագրությամբ, սովորողների կողմից դժվար է յուրացվում : Այս խնդրի լուծման նպատակով դասաժամերի ընդացքում կարելի է կիրառել փոխհատուցող ուսուցման տեխնոլոգիաներ:

Փոխարինող ուսուցման մեթոդները ներառում են հետևյալ հնարքները.

1. հաշվելու կարողության մարզում
2. աշխատանքի կառուցում՝ կոնկրետից մինչև վերացական
3. խնդրի կամ վարժության լուծման ավգորիթմի ներկայացում

4. տիպի կանոնի, օրենքի մատնանշում

Հինգրոպեանոց շարադրանք. Նրանք ընտրվում են հինգ բանալի բառ, ներկայացվում են սովորողներին, որոնք այդ բառերով հինգ բառերով շարադրանք են կազմում :

Եթե երեխաներն ունեն խոսքի թերություններ կամ տեսողությանխանգարում կարող են շարադրանքը գրի չառնել:

Նախագծային ուսուցում. Ժամանակակից մեթոդների շարքում առանձնակի կարևորություն է ստացել «Նախագծային ուսուցումը»:Սա սովորողների՝ հետազոտական խնդրի լուծման ուղղված ցանկացած ստեղծագործական գործունեություն է , նախապես անհայտ արդյունքով:

«Նախագծային ուսուցումը» կարող է լինել կարճաժամկետ միևնույն ժամանակ երկարաժամկետ, և դրանից ելնելով՝ սովորողները կարող են իրենց խմբում կատարել աշխատանքի և դերերի բաժանում և որոշակի ժամանակահատվածում աշխատել և դերերի բաժանում և որոճակի ժամանակահատվածում աշխատել նույն առաջադրանքի իրականացման ուղղությամբ:

Դասավանդման մեթոդների արդյունավետ կիրառմանն ուղղված հիմնական քայլերը Այսպիսով ինչ քայլեր պետք է ձեռնարկվեն դասավանդման մեթոդներն արդյունավետ օգտագործելու ուղղությամբ: Թերևս ամենաառաջնայիններից են՝ ուսուցչի պատրաստակամության դրսևուրումը, կարծրատիպային մտածողությունից դուրս գալը, յուրաքանչյուր սովորողին ճանաչել և նրա ուժեղ կողմերը գնահատելը, միշտ սովորելու և ինքնազարգացման ձգտումը:

4.3 Գիտելիքի ստուգում և գնահատում

Ներառական կրթության համակարգում գիտելիքների ստուգումն ու գնահատումն ըստ էության, պետք է արտացոլի բազմազանություն, որպեսզի համապատասխանի դասարանում տարբեր աշակերտների զանազան կարիքներին ու խնդիրներին՝ միևնույն ժամանակ ապահովելով արդարություն ու հավասարություն:

Կայաններ. Առաջին կայանում առարկայական ուսուցիչը խթանում և ուսուցանում է նոր նյութը: Երկրորդ կայանում արդեն նոր նյութը ուսուցչից ստացած խումբը օգնականի

ուղղորդումներով կատարում է թիմային գործնական կամ ինքնուրույն աշխատանք՝ առաջնորդվելով նախօրոք գրված հրահանգներով: Երրորդ կայանում սովորողները գրում են ինքնուրույն աշխատանք ըստ նախապես կազմված հրահանգների և պահանջի: Դասի 45 րոպեների ընթացքում յուրաքանչյուր խումբ փուլից փուլ անցնում է ուսուցչի կողմից սահմանված ժամանակահատվածում:

Գնահատական: Գնահատական տալ ոչ միայն աշխատանք ավարտելուց հետո, այլև առաջադրանքի յուրաքանչյուր հարցի համար, ինչը հնարավորություն է տալիս սովորողին տեսնել իր բոլոր բացթողումները և ճիշտ պատասխանները:

Ընդունեք և գնահատեք նաև գրավոր այն աշխատանքները, որոնք, օրինակ՝ գրիչը բռնելու և գրելու դժվարություններ ունեցող սովորողը կատարել է համակարգչով:

Ընդունել և գնահատել գրավոր աշխատանքներն այն ձևափափով, որը հաստ և հարմարեցված է երեխայի կարիքին՝ մեծ թղթեր , հաստ և հարմարեցված գրենական պիտույքներ:

Բանավոր աշխատանքն ունդունել գրավոր տարբերակով, եթե սովորողի մոտ առկա է արտաբերական ապարատի մկանների թուլություն, լարվածություն կամ հաղորդակցման այլ դժվարություններ:

Գնահատել միայն առաջադրանքին տրված համապատասխան է հաշվի չառնելով սովորողի խոսքի տեմպի, ռիթմի, սահունության հետ կապված խանգարումները

Գնահատել ակտիվ ինքնուրույն որպես խմբային առաջադրանք ` տալով խմբին ընդհանուր միավոր՝ դրանով իսկ խուսափելով սովորողի ցածր արդյունքը շեշտողից:

Անակնկալ հարցադրում. Սովորողների ուշադրությունը ներկայացվում է որևէ անկանխատեսելի հարց, որևէ բառ, միտք և առաջարկվում է ասել թե այն ինչ կազ կարող է ունենալ ուսումնասիրելիք նյութի թեմայի հետ:

Այսպիսով, ներառական կրթության իրականացման գործընթացում կարևորվում է ուսուցչի դերն իր ամենօրյա աշխատանքով, այն ուսուցչի, որը դրսևորում է համապատասխան վերաբերմունք սեփական գիտելիքների, հմտությունների շարունակական զարգացման ցանկություն, և իսկապես, արժևորում է բազմազանությունը՝ իր բոլոր երանգներով:

Եզրակացություն

Վերոհիշյալ խնդիրների լուծմանն առաջադրված միջոցներով և ուղիներով իրագործված կրթությունը կնպաստի լավագույն վերջնարդյունքին, կնպաստի ԿԱՊԿ սովորողների համընդհանուր ներառական կրթության իրագործմանը: ԿԱՊԿ ունեցող սովորողների համար կարելի է առաջարկել գնահատման այլընտրանքային տարբերակներ, որոնք հնարավորություն կտան ուսուցչին արձանագրել սովորողների ձեռքբերումներն ու

առաջընթացը: Դրանք կարող են իրականացվել թեստերի, քարտերի կիրառմամբ, գրավոր, համակարգչային, բանավոր և այլ եղանակներով:

Ներկայացնում եմ գնահատման ձևերի և նրա մատուցման մի քանի տարբերակներ.

- Անհատական սկզբունքով սովորողի գիտելիքների ստուգում և գնահատում,
- Սովորողի գործունեության գնահատում՝ ակտիվություն և մասնակցություն,
- Անհատական օրագրերում գնահատականի անցկացում,
- Գնահատում իրակացնել միայն թեմայի հետ կապված սխալները,
- Գնահատելի օգտագործել 2 գույնի գրիչ՝ մեկը ուղղումների համար, մյուսը առաջարկությունների,

Ուսուցչի կողմից տրվող արձագանքներն ու հետադարձ կապը սովորողներին թույլ են տալիս կապեր ստեղծել իրենց պատասխանների, վարքագծերի կամ հարցերի և պատասխանների միջև: Հետադարձ կապի բացակայության դեպքում սովորողները դժվարանում են կապեր ստեղծել պատճառի և հետևանքի միջև: Երեխաներին տրվող հետադարձի կապի առավել արդյունավետ ձևերը գովեստն ու խրախուսանքն է: Մտավոր կամ ճանաչողական գործընթացների խանգարումներ ունեցող սովորողին անմիջապես հետադարձ կապ տալը շատ կարևոր է, քանի որ նրանց անհապաղ արձագանք է այն մասին, թե ինչպես են իրենք աշխատում: Այսպիսով, ներառական կրթության իրականացման գործընթացում կարևորվում է ուսուցչի դերն իր ամենօրյա աշխատանքով, ով արժևորում է բազմազանությունը՝ իր բոլոր երանգներով:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Հարությունյան Մ. և ուր., Ներառական կրթության ռազմավարություն: Դասագիրք: Մինեապոլիս, Մինեսոթա, ԱՄՆ. Մինեսոթայի համալսարան: ՅՈՒՆԻՍԵՖ Հայաստան և Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան, Երևան, Հայաստան, 2020, էջ 14-24:

2. Հույսի կամուրջ ՀԿ, ՀՄԿ.(2021). ՀՀ պետական հանրակրթական դպրոցներում կրթության կազմակերպման գործընթացի ներառականության գնահատման ամփոփ արդյունքները:
3. Գասպարյան Ա., Հովակիմյան Գ., Գալստյան Մ., (2015) «Խտրականության փորձագիտական ընկալումները Հայաստանում» որակական հետազոտության արդյունքների վերլուծություն, Երևան, 36 էջ:
4. Աբերի Բ., Հարությունյան Մ., (2020) Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող աշակերտների սոցիալական և հոգեբանական ներառման բարելավումը, Ներառական կրթության ռազմավարության դասագիրք, էջ 199-231:
5. Բաց հասարակության հիմնադրամ Հայաստան (2013), ՀՀ-ում ներառական կրթության իրականացման գնահատում, Կրթական հետազոտությունների և խորհրդատվությունների կետրոն, 56 էջ:
6. Ալեքսանյան Թ., Խոսքի ուսուցումը միջին դպրոցում, Եր., Էդիթ պրինտ, 2012:
7. Գյուրջինյան Դ., Ալեքսանյան Թ., Մայրենի, Ուսուցչի ձեռնարկ, 5-6-րդ դաս., Եր., Էդիթ պրինտ, 2012